

УДК 332.1+339.924

Катерина СТЕПАНОВА

ЕКОНОМІЧНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНСЬКОГО ПРИЧОРНОМОР'Я В НОВИХ УМОВАХ (КОНТЕКСТ ПОЛІТИКИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ)

Обговорено методологічні та практичні питання формування та реалізації економічних та інших інтересів міжрегіонального та транскордонного співробітництва регіонів України в контексті євроінтеграційної стратегії. Розроблено базисну модель формування регіональних інтересів у нових геополітичних умовах на прикладі Українського Причорномор'я. Розглянуто значення Українського Причорномор'я в системі міжнародних економічних відносин та національної безпеки України, що зумовлено, перш за все, його географічним положенням.

Проблема захисту національних інтересів визначається як одна з найактуальніших на сучасному етапі становлення України, в тому числі у зв'язку із зовнішніми агресивними діями (анексія Криму Російською Федерацією, збройна агресія на Сході України та ін.).

Регіональні, національні та міжнародні інтереси України в басейні Чорного моря ґрунтуються на необхідності мобілізації морського потенціалу Українського Причорномор'я; посиленні геоекономічних і геостратегічних позицій України в басейні Чорного і Азовського морів і суміжних басейнах; ефективному використанні вищевказаного потенціалу для реалізації євроінтеграційних стратегій України.

Система довгострокових (стратегічних) економічних інтересів України в Чорноморському басейні, що реалізуються на основі мобілізації морського потенціалу Українського Причорномор'я, охоплює необхідність транспортного освоєння морських, річкових та інших комунікацій; освоєння природних ресурсів морського середовища і приморської зони та енергетичного потенціалу; створення системи сталого стратегічного партнерства для забезпечення регіональної безпеки в басейні Чорного моря на основі реалізації євроінтеграційної стратегії та активізації діяльності міжнародних організацій за участю України (ОЧЕС, ОДЕР ГУАМ) та ін.

В основу дескриптивної моделі розвитку міжрегіонального та міжнародного співробітництва Українського Причорномор'я покладені основні інтереси регіонів Українського Причорномор'я; основні завдання інтенсифікації міжрегіональної співпраці регіонів та базові цільові установки щодо розвитку міжрегіонального співробітництва регіонів Українського Причорномор'я з країнами ЄС.

Інтереси України в Чорноморському басейні розглядаються в декількох вимірах – геополітичному, геоекономічному, екологічному та військово-оборонному.

Ключові слова: Українське Причорномор'я, євроінтеграція, національні інтереси, морський потенціал, міжрегіональне співробітництво.

JEL: R11, F15, F55

© Катерина Степанова, 2016.

Постановка проблеми. Більш, ніж 65 років тому, в травні 1950 р., міністром закордонних справ Франції Робертом Шуманом було запропоновано новий план економічної інтеграції та підписано Декларацію Роберта Шумана, стратегічною метою якої стало створення політичного союзу та побудова Європи.

Актуальність цього питання сьогодні, в тому числі і для України, з одного боку, зумовлена історією успіху Європейського Союзу, країни-члени якого за цей період досягли високого рівня економічного розвитку, миру, добробуту і стабільності. З іншого боку, для регіональних держав, що опинилися поза економіко-політичними та воєнними угрупованнями, це питання є актуальним внаслідок неможливості дієвого захисту від зовнішніх загроз за допомогою внутрішніх ресурсів [1].

Україна ще більше двадцяти років тому почала формування своєї національної стратегії євроінтеграції. Ця стратегія базується на ряді документів, які дають можливість реалізувати комплекс заходів, що підсилюють зв'язки між Україною і Євросоюзом.

До таких документів необхідно, перш за все, віднести Угоду про партнерство і співробітництво між Україною і Європейським Співтовариством та державами-членами [2], План дій Україна-ЄС (втратив чинність у зв'язку із схваленням Порядку денного асоціації Україна – ЄС) [3], Національний Конвент України щодо ЄС. Рекомендації робочих груп [4] та ін.

27 червня 2014 р. була підписана Угода про Асоціацію між Україною та ЄС, а 16 вересня 2014 р. Угода про асоціацію була одночасно ратифікована Верховною Радою та Європейським парламентом [5].

В даний час Україна більше звертає увагу на підвищення ролі українських регіонів у процесах євроінтеграції та розвитку транскордонного співробітництва. В цьому відношенні цілком певного прогресу досягли регіони Українського Причорномор'я, насамперед Одеська область, яка єдина в країні є чинним членом шести європейських структур: Асамблеї європейських прикордонних регіонів; Асоціації Європейських регіонів; Робочої співдружності придунайських країн; Конференції Приморських регіонів Європи; Асамблеї європейських виноробних регіонів; Єврорегіону "Нижній Дунай" (який було створено за ініціативою Одеської області).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвитку Українського Причорномор'я було присвячено велику кількість публікацій, серед яких треба виділити монографічні праці Б. В. Буркинського, М. І. Котлубая, В. М. Степанова, В. К. Симоненка, С. Р. Гриневецького, С. С. Жильцова, І. С. Зонна й ін. Проблемам транскордонного співробітництва України приділялась увага в працях Н. Мікули, І. Школи, О. Кірюхіна, Г. Кулешової, В. Левчука, Б. Короп.

Виділення невирішеної проблеми. В Українському Причорномор'ї відбуваються як латентні, так і відкриті процеси (російська окупація Криму, війна на Донбасі), що перешкоджають реалізації інтеграційних проектів. Окремі частини Великого Причорномор'я належать до різних економічних, політичних та воєнних угруповань, що зумовлює загострення суперечностей.

В нових геополітичних умовах недостатньо осмислені регіональні і національні інтереси України в контексті європейської інтеграції. В реалізації стратегії євроінтеграції має місце серйозна недооцінка, а в деяких випадках і ігнорування взаємозв'язків регіональних і національних інтересів України з інтеграційною ідеологією Євросоюзу.

Це повною мірою стосується і Українського Причорномор'я, стратегічні інтереси якого зумовлені як сучасними тенденціями посилення і загострення суперечностей у басейні Чорного моря, так і потребами підвищення синергії міжрегіонального

співробітництва в рамках Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС) [6] та реалізації стратегії інтеграції в Євросоюз [7].

Незважаючи на численні перешкоди в реалізації євроінтеграційної стратегії регіонів [8; 9], треба прагнути до максимального використання величезної кількості вигод від співробітництва, виконання взаємних домовленостей і побудови ефективних моделей прогресивних і демократичних перетворень.

Цілі статті. Виходячи з тенденцій посилення євроінтеграційних прагнень України та наявності доволі сприятливих передумов ефективної співпраці з країнами-учасниками ЄС, у цій праці ставиться завдання розглянути деякі найбільш актуальні питання формування системи цілепокладання, пов'язаної з реалізацією інтересів Українського Причорномор'я в контексті євроінтеграційної стратегії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розробка базисної моделі формування регіональних інтересів у контексті реалізації євроінтеграційної політики розглядається на прикладі Українського Причорномор'я. Українське Причорномор'я займає особливе місце в системі міжнародних економічних відносин і національної безпеки України внаслідок особливого (морського) економіко-географічного положення та значного впливу на інтеграційні процеси. Висока значимість у посиленні процесів інтеграції України в Євросоюз зумовлюється його прикордонним положенням і виходом в Чорне-Середземне моря і Світовий океан, а також наявністю важливих річкових магістралей – Дунай, Дністер, Дніпро, що забезпечує переваги регіону в транспортно-транзитних можливостях.

Сьогодні в Українському Причорномор'ї відбуваються конфронтаційні процеси, пов'язані з суперечливими економічними, соціальними, політичними та іншими інтересами різних суб'єктів господарської діяльності, регіональної та міжнародної політики.

У цьому контексті вважаємо за необхідне звернути особливу увагу на такі проблеми:

1) недостатність формування науково обґрунтованої системи регіональних і національних інтересів України в басейні Чорного моря і суміжних басейнах – Середземноморському і Каспійському;

2) в системі національного цілепокладання щодо реалізації комплексу регіональних і національних інтересів України необхідно взяти до уваги нові фактори, коли в Чорноморському регіоні, з одного боку, нарощують військову присутність та проводять військові навчання країни НАТО, а з іншого – нарощуються та активізуються російські збройні сили в Криму і поблизу кордонів України [1].

У світлі вищевикладеного розглянемо деякі найбільш актуальні питання формування та захисту регіональних та національних інтересів України, зокрема інтересів Українського Причорномор'я.

Проблема захисту національних інтересів визначається сьогодні як одна з найактуальніших на сучасному етапі становлення України, в тому числі у зв'язку із зовнішніми агресивними діями (анексія Криму Російською Федерацією, збройна агресія на Сході України та ін.).

У широкому розумінні національні інтереси України можна звести до таких положень [10]:

1) створення громадянського суспільства, підвищення ефективності діяльності органів державної влади, в тому числі місцевого самоврядування;

2) розвиток демократичних інститутів для забезпечення прав і свобод людини;

3) досягнення національної злагоди, політичної і соціальної стабільності, гарантування рівних прав громадянам незалежно від їх етнічної належності;

- 4) забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності кордонів;
- 5) створення сталої соціально орієнтованої економіки;
- 6) забезпечення екологічної та технологічної безпеки в системі життєдіяльності та суспільства;
- 7) збереження і підвищення науково-технічного потенціалу країни;
- 8) поліпшення генофонду українського народу, його фізичного здоров'я і інтелектуального потенціалу, розвиток української нації та національної гідності українців;
- 9) досягнення рівноправних і взаємовигідних відносин з усіма державами, інтегрованими в міжнародні системи.

На додаток до викладеної системи національних інтересів підкреслимо таке: фундаментальною основою формування національних інтересів є національна ідея, яка згідно з О. Г. Білорусом [11, с. 353] розглядається як оформлена і сформована національна мрія, що стала надбанням свідомості більшості народів; однією з найважливіших складових "національних інтересів" є національні і загальнолюдські цінності.

Нижче зупинимось на питаннях формування сучасних інтересів регіонів України на прикладі Українського Причорномор'я.

Регіональні, національні та міжнародні інтереси України в басейні Чорного моря визначаються, перш за все, трьома надзвичайно важливими стратегічними завданнями:

- 1) мобілізація морського потенціалу Українського Причорномор'я для вирішення економічних проблем приморських регіонів і держави, а також захисту національних інтересів у Чорноморському басейні та інших районах Світового океану;
- 2) посилення гео економічних і геостратегічних інтересів України в басейні Чорного і Азовського морів і суміжних басейнах як морської держави (хоча б в межах такого рівня, яким володіла Україна до 1991 р.);
- 3) ефективне використання вищевказаного потенціалу і геополітичних позицій для реалізації євроінтеграційного потенціалу України на вигідних для неї умовах.

Система довгострокових (стратегічних) економічних інтересів України в Чорноморському басейні, що реалізуються на основі мобілізації морського потенціалу Українського Причорномор'я, може бути зведена до такої групи інтересів:

- 1) транспортне освоєння морських, річкових та інших комунікацій;
- 2) освоєння природних ресурсів морського середовища і приморської зони (біоресурси, промислова марікультура, курортно-рекреаційні та інші ресурси);
- 3) освоєння енергетичного потенціалу (видобуток нафти і газу на шельфі, розвиток нетрадиційної енергетики на узбережжі та ін.);
- 4) створення системи сталого стратегічного партнерства для забезпечення регіональної безпеки в басейні Чорного моря на основі реалізації євроінтеграційної стратегії та активізації діяльності міжнародних організацій за участю України (ОЧЕС, ОДЕР ГУАМ) та ін.

Беручи до уваги офіційні документи і різні точки зору [5–7; 12], можливо сформулювати систему інтересів міжрегіонального і міжнародного співробітництва регіонів Українського Причорномор'я в контексті прийнятих зобов'язань України щодо асоціації з ЄС.

Ця система, представлена у вигляді описативної моделі розвитку багатовимірного співробітництва Українського Причорномор'я, наведена на рис. 1. В основу цієї моделі покладена тріада базових напрямків міжрегіонального та міжнародного співробітництва, а саме:

- 1) основні інтереси міжрегіонального та міжнародного співробітництва регіонів Українського Причорномор'я;
- 2) основні завдання інтенсифікації міжрегіональної співпраці регіонів Українського Причорномор'я;
- 3) базові цільові установки (цілепокладання) щодо розвитку міжрегіонального співробітництва регіонів Українського Причорномор'я і партнерств з країнами Євросоюзу.

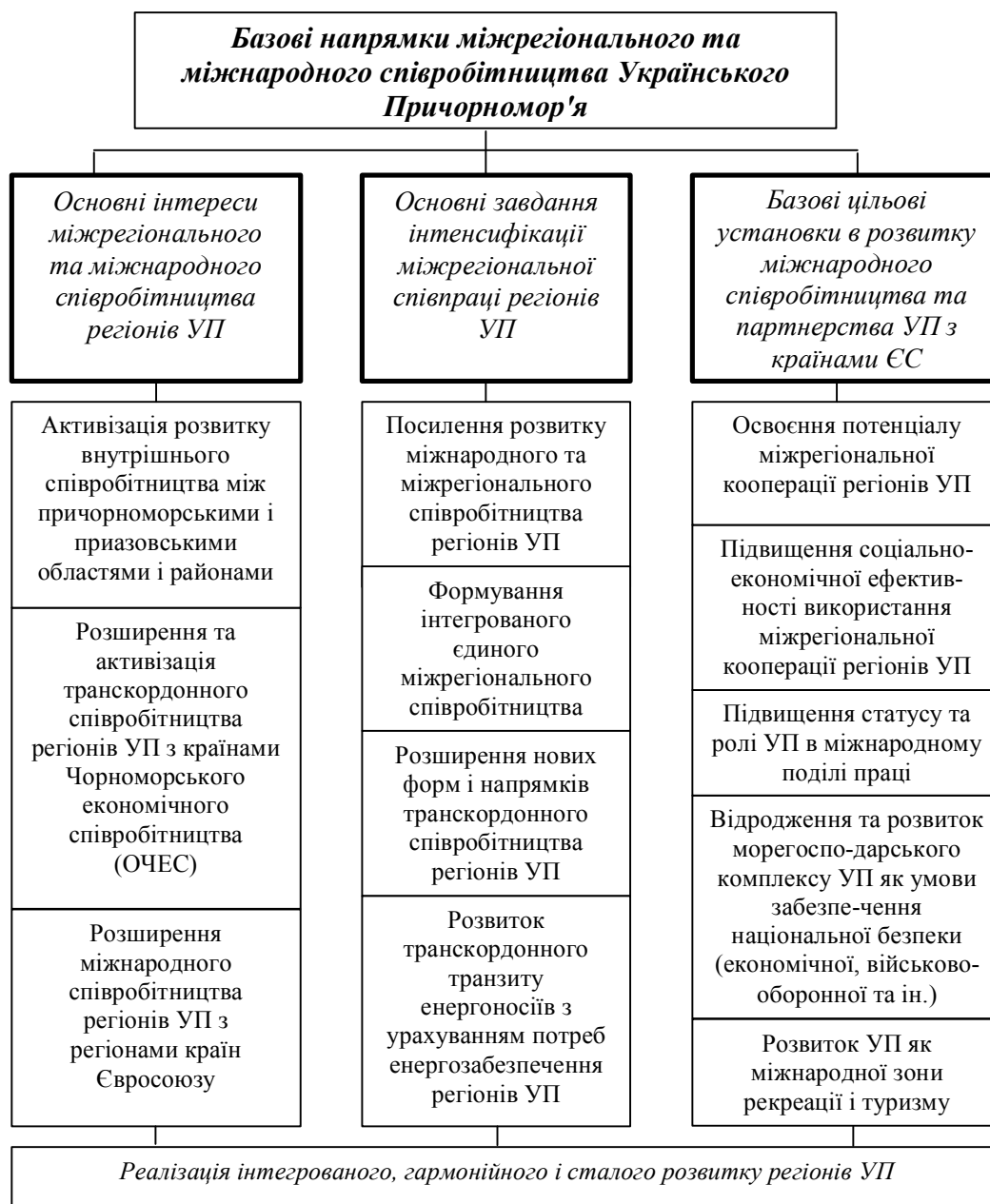

Рис. 1. Дескриптивна модель розвитку міжрегіонального та міжнародного співробітництва Українського Причорномор'я (УП) у контексті інтеграції України в Євросоюз

Викладене вище вважаємо за необхідне доповнити, що інтереси України в Чорноморському басейні мають багатосторонній вимір – геополітичний, гео економічний, військово-оборонний, екологічний та ін.

Геополітичний вимір національних інтересів України в цьому регіоні пов'язано з оцінкою системи можливостей доступу до морських біологічних і мінеральних (насамперед енергетичних) ресурсів; забезпечення територіальної цілісності країни; формування умов для рівноправної співпраці країн-учасниць ОЧЕС, Євросоюзу та інших міжнародних інституціональних систем; припинення геополітичної напруженості і конфронтаційних тенденцій в басейні Чорного моря, Європі та інших регіонах світу.

Гео економічний вимір національних інтересів України слід розглядати в плані інтеграції Українського Причорномор'я, перш за все, в європейську систему економічних відносин, а також у світову економічну систему на основі активної участі регіонів УП у міжрегіональних і міжнародних економічних відносинах.

Військово-оборонний вимір національних інтересів України в басейні Чорного моря пов'язують із завданнями ефективної реалізації оборонної стратегії держави на південних рубежах, участю в створенні системи загальної регіональної безпеки і запобіганні військовим конфліктам у цьому регіоні. На думку Національного інституту стратегічних досліджень, Україні доцільно форсувати розбудову Збройних сил України відповідно до критеріїв та стандартів НАТО; ініціювати переговорний процес з НАТО щодо затвердження для України Плану дій щодо членства та спрямувати зусилля української дипломатії на формування активної підтримки з боку країн Чорноморського регіону процесів вступу України в НАТО [1].

Економічний вимір національних інтересів України в басейні Чорного моря слід розглядати насамперед як оцінку можливостей раціоналізації використання природних ресурсів, забезпечення природного відтворення біологічних ресурсів і збереження біорізноманіття Чорного моря. Ця оцінка повинна бути покладена в основу організації інтегрованого управління природокористуванням і охороною довкілля в регіоні.

Висновки. Основні висновки і рекомендації за результатами виконаних досліджень можна звести до наступного:

1. Українське Причорномор'я займає значне місце в системі регіональних і міжнародних економічних відносин внаслідок його особливого для України морського статусу; наявності багатого природно-ресурсного потенціалу та його винятково важливої ролі в реалізації і захисті національних інтересів України. Цей потенціал і можливості повинні мати багатосторонній вимір – геополітичний, гео економічний, екологічний та військово-оборонний.

2. В даний час Українське Причорномор'я переживає період кризових соціально-економічних явищ, які провокуються внутрішніми і зовнішніми факторами. Політична напруженість вимагає постійного контролю, прогнозування та відповідних адекватних управлінських впливів, у т. ч. превентивного характеру.

3. Одним з першочергових стратегічних інтересів Українського Причорномор'я, пов'язаних з його економічним відродженням, є невідкладна реалізація стратегії інтеграції України в Євросоюз. При цьому важливо враховувати, контролювати і прогнозувати можливі небезпеки, пов'язані з сучасними тенденціями милітаризації басейну Чорного моря.

4. Вкрай обмежена, далеко недостатня активність України в басейні Чорного моря, що спостерігається сьогодні, повинна розглядатися як помилкова лінія держави, яка загрожує незворотними економічними та іншими збитками для регіонів Українського

Причорномор'я і держави загалом. Україні необхідно докласти максимум зусиль для пошуку вигідних для держави і Українського Причорномор'я стратегій поведінки в басейні Чорного моря і втілення їх в життя в інтересах сталого економічного розвитку приморських регіонів і забезпечення національної безпеки.

Література

1. Чорноморський регіон: виклики та загрози регіональній безпеці : аналіт. зап. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/2087/>.
2. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейським Співтовариством та державами-членами (ратифікована законом від 10 листопада 1994 р., набула чинності 1 березня 1998 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_012.
3. Порядок денний асоціації Україна – ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article%3FshowHidden=1&art_id=243281941&cat_id=223345338&ctime=1266423569791.
4. Національний Конвент України щодо ЄС. Рекомендації робочих груп / Укр. незалеж. центр політ. досліджень ; за заг. ред. В. Лупція, Ю. Тищенко. – К. : 2012. – 114 с.
5. Представництво Європейського Союзу в Україні. Угода про асоціацію [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/association_agreement/index_uk.htm.
6. Макагон Ю. В. Стратегічні інтереси України в ОЧЄС / Ю. В. Макагон // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 4. – С. 193–204.
7. Степанова Е. В. Проблемы и перспективы развития Украинского Причерноморья в новых геополитико-экономических условиях / Е. В. Степанова // Економіка і держава. – 2016. – № 4. – С. 38–43.
8. Клименко І. В. Ризики європейського інтеграційного проекту: виклики та можливості для України : аналіт. доп. / І. В. Клименко, І. В. Ус. – К. : НІСД, 2012. – 88 с.
9. Важний візир. Вчені і політики про варіанти інтеграції України. – К. : ТОВ “Бізнес поліграф”, 2013. – 98 с.
10. Горбулін В. П. Національна безпека: порядок денний для України / В. П. Горбулін, О. Ф. Белов, О. В. Литовченко. – К. : ВД “Стилос”, 2009. – 126 с.
11. Белорус О. Г. Глобальное устойчивое развитие / О. Г. Белорус, Ю. М. Мацейко. – К. : КНЭУ, 2006. – 488 с.
12. Буркинський Б. В. Методологические и прикладные основы исследования национальных и региональных интересов (социо-эколого-экономический контекст) / Б. В. Буркинський, В. Н. Степанов. – Одесса : ИПРЭИ НАН Украины, 2011. – 74 с.

References

1. Chornomorskyi rehion: vyklyky ta zahrozy rehionalnii bezpetsi: analitychni zapysky [Black Sea Region: Challenges and Threats to Regional Security: analytical notes], from <http://www.niss.gov.ua/articles/2087/> [in Ukrainian]
2. Uhoda pro partnerstvo i spivrobotnytstvo mizh Ukrainoiu i Yevropeiskym Spivtovarystvom ta derzhavamy-chlenamy (ratyfikovana zakonom vid 10 lystopada 1994 r., nabula chynnosti 1 bereznia 1998 r.) [The EU's Partnership and Cooperation Agreement

- with Ukraine (ratified on 10 November, 1994; came into force on 01 March, 1998], from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_012 [in Ukrainian]
3. Poriadok denniy asotsiatsii Ukraina – YeS [Agenda of the EU – Ukraine Association], from http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article%3FshowHidden=1&art_id=243281941&cat_id=223345338&ctime=1266423569791 [in Ukrainian]
 4. Natsionalnyi Konvent Ukrainy shchodo YeS. Rekomendatsii robochych grup [National Convention of Ukraine on the EU. Working groups' recommendations]. *Ukrainsky nezalezhnyi tsestr politychnykh doslidzhen'; za red. V. Luptsiia, Yu. Tyshchenko* [Ukrainian Independent Centre for Political Studies; ed. by V. Luptsiia, Yu. Tyshchenko], Kyiv, 2012, 114 p. [in Ukrainian]
 5. Predstavnytstvo Yevropeiskoho Soiuzu v Ukraini. Uhoda pro asotsiatsiiu [Delegation of the European Union to Ukraine. Ukraine-European Union Association Agreement], from http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/association_agreement/index_uk.htm [in Ukrainian]
 6. Makahon Yu. V. Stratehichni interesy Ukrainy v OBSEC [Ukraine's Strategic Interests in OBSEC]. *Stratehichni prioriteti – Strategic Priorities*, 2008, No. 4, pp. 193-204 [in Ukrainian]
 7. Stepanova Ye. V. Problemy i perspektivy razvitiia Ukrainskogo Prichernomoria v novykh geopolitiko-ekonomicheskikh usloviakh [Problems and Perspectives in the Development of Ukraine's Black Sea Region under New Geopolitical and Economic Conditions]. *Ekonomika i derzhava – Economy and State*, 2016, No. 4, pp. 38-43 [in Russian]
 8. Klymenko I.V. Ryzky yevropeiskoho intehratsiinoho proektu: vyklyky ta mozhlyvosti dlia Ukrainy: analit. dopovid' [European Integration Project Risks, Challenges and Possibilities for Ukraine: analytical report]. Kyiv: NISS (National Institute of Strategic Studies), 2012, 88 p. [in Ukrainian]
 9. Vazhnyi vizyr. Vcheni i polityky pro varianty intehratsii Ukrainy [Important View. Scientists and Politicians on Integration Options for Ukraine]. Kyiv: Business Polygraph, 2013, 98 p. [in Ukrainian]
 10. Horbulin V.P., Belov O.F., Lytovchenko O.V. Natsionalna bezpeka: poriadok denniy dlia Ukrainy [National Security: Agenda for Ukraine]. Kyiv: Stylos, 2009, 126 p. [in Ukrainian]
 11. Belorus O. G., Matseiko Yu. M. Globalnoe ustoichivoie razvitie [Global Sustainable Development]. Kyiv: KNEU (Kyiv National Economic University), 2006, 488 p. [in Russian]
 12. Burkinskyi B.V., Stepanov V.N. Metodologicheskie i prikladnye osnovy issledovaniia natsionalnykh i regionalnykh interesov (sotsio-ekologo-ekonomicheskii kontekst) [Methodological and Applied Basis for Research of National and Regional Interests: social, ecological and economic context]. Odessa: IMPEER NAS (The Institute of Market Problems, Economic and Ecological Research, National Academy of Science), 2011, 74 p. [in Russian]

Редакція отримала матеріал 24 травня 2016 р.